

Osmanlı müziği ve Enderun saray okulu

Enderun Mektebinin Tarihi: "I. Murad'ın Edirne'yi almasından hemen sonra 1363'te kurduğu, II. Murad, Fatih ve II. Beyazid'in geliştirip mükemmel bir saray üniversitesi haline getirdiği, 1833'te II. Mahmud tarafından kapatılan saray okuludur. I. Murad zamanındaki din derslerine II. Murad şiir, musiki, hukuk, mantık, felsefe, geometri, coğrafya ve astronomi; Fatih hat, tezhib, katı ve resim; II. Beyazid de silahşörlük, okçuluk gibi askeri spor derslerini eklediler. II. Beyazid ayrıca Enderun'lulara dış (birün) hizmetlerine geçerek sadrazamlığa kadar yükselebilmeye yolunu da açmıştı. Bu dersleri okutacak bilginler imparatorluğun içindeki ve dışındaki ülkelerden celbedilirken, Enderun'da tahsil edebilmek İslam dünyasının dört bucağından gelen öğrenciler için büyük bir şeref ve imtiyaz teşkil ediyordu." (1).

"Enderun mektebi, II. Murat zamanında kurulup, zamanla çeşitli değişikliklere uğramakla beraber, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar (1908) varlığını sürdüren bir saray okuludur." (2).

İkinci kaynaktaki Enderun mektebinin kapatılma tarihi 1908 olarak verilse de, bu konudaki en yetkin kaynaklardan biri olan ve sadece Enderunla ilgili yayın yapan bir sitede, "Enderun, 1833'te II. Mahmut tarafından kapatılmıştır" sözü geçmektedir. Bu sebeple bu bilgi, bizde 1833 tarihinin doğru olduğu kanatını uyandırmaktadır.

Enderun Nedir? Enderun, Osmanlı zamanında, imparatorluk topraklarında yaşayan, zeka ve yetenek bakımından yaşatılan üstün olan çocukların toplamı, bir sınavdan geçirilerek alındığı, en değerli ilim adamlarının ve sanatkarların ders verdiği bir kurumdur. Kuruma denenerak alınan çocuklar, ilerleyen zaman içerisinde defalarca sınavdan geçirilir, bu sınavları geçemeyenler enderundan çıkartılarak, yeteneğine göre çeşitli görevlerde değerlendirilirdi. Ancak en yetenekli ve en akıllılar enderunda eğitimlerine devam edebilirlerdi. Sınavları başarıyla geçenler ise "Has Oda" diye anılan ve devletin en önemli görevlerine getirilecek olan kişilerin yetiştiği yere kadar yükselebilirlerdi.

Enderun, toplam altı odadan oluşurdu. Bu odalar küçük ve büyük oda, doğancılar odası, seferli odası, kiler odası, hazine odası ve has oda adlarıyla bilinirdi. Küçük ve Büyük Oda, Enderun'un ilk iki kademeleridir. Enderun'un hazırlık sınıfı konumunda olan bu odalarda,

Türkçe, Arapça ve Farsça dersleri öğretildikten sonra, güreş, atlama, koşu, ok atma, cirit talimleri yapılırdı. Doğancı Koğuşu, Enderun'un üçüncü basamağıdır. Hünkarın av doğanlarının bakımı ve yetiştirilmesi, saray kuşlarının bakım ve üretimi, av ve avcılık hizmetlerini yerine getirirlerdi.

Seferli Odası, Padişah IV. Murat zamanında kurulmuştur. Meşkane denilen klasik musiki öğretimi de burada yapılırdı. Tanburi Osman, Enderunî Ali Bey gibi bestekarlar ve musikişinaslar burada yetişmiştir. Ağalarna "saray kethüdası" denirdi.

Kiler Koğuşu, II. Murat zamanında kurulmuştur. Enderun ve saray halkının her türlü yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını hazırlayıp korurlardı. Hazine Koğuşu, Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulmuş olan bu odadaki öğrenciler hazinenin açılıp kapanması ve korunmasını sağlıyor, hazineye paranın giriş ve çıkışını deftere kaydederdiler. Amirlerine "hazinedarbaşı" denirdi. Has Oda, Enderun'un en yüksek, en son ve en seçkin kademesidir. II. Mehmed'in emri ile kurulmuştur. Has odadakiler, Enderun mektebinin elit (en yüksek) kısmı idiler. Defalarca testlerden geçerler, bundan sonra da bizzat padişaha takdim edilirdi. Genç olmalarına rağmen büyük bir mevkiye sahip olurlardı. Burada bulunanlara devrin en iyi eğitimi ve öğretimi verildi. Buradaki eğitimin ana hedefi elemanları idarecilik yönünden yetiştirmektir. Bu odanın mevcudu kırk civarındaydı. Amirlerine "hasodabaşı" denirdi.

Enderuna Musiki Eğitimi: Enderun'da musiki öğrenimi titizlikle yapılır, musikiye yatkın gençler belirlendikten sonra saz ve ses sanatkarı olmak üzere, Meşkhaneye gönderilirdi. Meşkane, bir musiki talim odası idi, akşama kadar açık olan bu odada, mehter musikisi de dahil olmak üzere, ustalar tarafından meşk yolu ile musiki öğretilirdi. Burada öğretilen musiki, tamamen din dışı musiki idi. Konu ile alakalı kaynaklarda, şu bilgiler çökmektedir:

"Notaya fazla itibar etmeyen Osmanlı, eserleri meşk dediğimiz hafızaya dayalı ve usul darplarına uygun bir şekilde öğrenir ve öğretirdi. Divan'dan sonra ustalar gelip, meşkhanede otururlar, içoğlanlarda getirip ustaların karşısına otururlardı. Eller dizlere vurularak saz eşliğinde veya sazsız musiki eserleri öğretilirdi. Çok sayıda ses

ve saz sanatçısından oluşan bu odayı sazende başı denilen bir şef yönetirdi. Meşkhane, en az ondürt yıllık eğitim aldıktan ve sanatın bütün inceliklerini kavrayıp öğrendikten sonra, haftada iki defa yapılan ve direk padişaha bağlı Faslı-ı Hümayun'a (Sarayda yapılan konser) katılmaya hak kazanıp, padişahın ihsan ve iltifatlarına nail olurlardı. Bu eğitimi bitirenlere çeşitli ünvanlar verilmiş, dini görevlere geçenerle "Efendi" diğerlerine de "Ağa" denilmiştir. Enderun'da din dışı musiki öğretilmiş, dini musikiler ise bilhassa Mevlevihaneler'in idaresinde kalmıştır. Bununla beraber Mevlevihaneler veya diğer tekkeler ile ilgili Enderunlu musikîşinaslar da dini eser ortaya koymuşlardır. Hafız, imam, müezzinlik gibi saray görevlileri, Enderunlu musikîşinasların arasından çıkmıştır. Fakat bunlar dindışı musikiden bu sahaya geçmiş şahıslardır. Türk musikisinde de bazı bestekarların eserlerinde dini ve dindışı musiki ayrımı olmamış, çoğu bir taraf ağır basmak şartı ile, iki tür musiki ile uğraşmışlardır. Sultan 3. Selim'in tahta çıkmasından sonra başlayan islahat hareketleri arasında Enderun Mektebi'ne daha çok önem verilerek Türk Musikisi "Altun Çağ" denilen bir mertebeye erişmiştir."

Enderun Muallimleri: Enderun'daki tüm derslerde olduğu gibi, musiki derslerinde de, dönemin en kudretli musikîşinasları, bestekarları, ses ve saz üstatları dersler vermekteydi. Bu kişilerin bazıları, Enderun dahilinde yetişmiş kişiler olduğu gibi, Enderun dışında, Mevlevihanelerden yetişmiş kimseler de vardı. Yine bir kaynak-

ta, Enderun Muallimlerinden şöyle bahsedilmektedir:

"Türk Musikisi'nin dehası sayılan İsmail Dede Efendi, Tanburi Numan Ağa, Tanburi İsak, Vardakosta Ahmet Ağa, Sadullah Ağa gibi, devrin en iyi hocalarının nezaretinde yetişen gençler, Türk musikisinin gelişip ilerlemesine ve yayılmasına çok büyük katkılar sağlamışlardır. Enderun'un öğretim kadrosu, kendi içinden olabileceği gibi saray dışında yetişmiş ve Türk Musikisi'nin teorik ve pratik yönlerini iyi bilen, şöhret sahibi kişilerden seçilerek ders verilmesi sağlanmıştır. Bu ders verilen kişilere "Muallim-i Enderun-i Hümayun" adı verilirdi.

Ders veren görevlilerin tümü kadrolu olup hiç bir zaman para karşılığı çalıştırılmamıştır. Bir üniversite niteliğinde olan bu öğretim kurumu kurulduğunda, yabancı milletlerden olanlar değerleri ölçüsünde görevalmış, eğitim görmüş ve hocalık yapmıştır. Mesela, Polonya asıllı Ali Ufki Bey dinini değiştirerek müslüman olmuş, Türk adını almış Enderun'da öğretmenlik yapmıştır. Romen Prensi Demetrius Kantemir'de Enderun'dan yetişmiştir." (5).

Süleyman ERGİŞİ,
Ü.Hacıbaylı adına Bakı Musiqi
Akademiyasının doktorantı

Kaynakça

1. <<http://www.osmanlisanati.com/p9.html>>
2. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Enderun>
3. http://www.enderun.org/index.php?option=com_content&view=article&id=55:enderun&catid=39:enderun-mektebi&Itemid=58
4. <<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfid/article/viewFile/3121/3013>>
5. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/gsfid/article/viewFile/3121/3013>

Резюме

В статье Сулейман Эркиши "Османская музыка и дворцовая школа Эндерун" дается информация о заложенных музыкальных традициях Турции, с 1363 по 1908 года в дворцовой школе Эндерун, расположенной в Эдирне.

Summary

Article Suleiman Erkishi "Ottoman palace music and school Enderun" provides information on embedded musical traditions of Turkey, from 1363 to 1908 in the palace school Enderun, located in Edirne.

Təqdim etdi: Azərbaycan Xalq musiqisinin tarixi və nəzəriyyəsi kafedrası.

Elmi rəhbər: Sənətsünaslıq namizədi, BMA-nın professoru C.Həsənova.